

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Агрономічний факультет

Кафедра садово-паркового господарства, садівництва та виноградарства

Б. І. Зрібняк, Г. В. Панцирева

**ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ САДІВНИЦТВА,
ОВОЧІВНИЦТВА І ВИНОГРАДАРСТВА**
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ РОБІТ ТА
ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

студентами денної форми навчання освітнього ступеня «Магістр»

галузі знань 20 «Аграрні науки та продовольство»

спеціальності 203 «Садівництво та виноградарство»

Вінниця 2018

Зрібняк Б. І., Панцирева Г. В. Історія розвитку садівництва, овочівництва і виноградарства. Методичні вказівки для виконання практичних робіт та організації самостійної роботи студентів денної форми навчання 203 «Садівництво та виноградарство» освітнього ступеня «Магістр». – Вінниця: РВВ ВНАУ, 2018. – 22 с.

Рецензенти:

Чебан С. Д. – кандидат с.- г. наук, доцент Подільського державного аграрно-технічного університету;

Циганський В. І. – кандидат с.- г. наук, старший викладач Вінницького національного аграрного університету.

Матеріали визначають програму підготовки студентів за навчальною дисципліною «Історія розвитку садівництва, овочівництва і виноградарства».

Розглянуто і схвалено:

Кафедрою садово-паркового господарства, садівництва та виноградарства протокол № 9 від 22.01.2018 р.

Навчально-методичною комісією агрономічного факультету протокол № 7 від 19.02. 2018 р.

Рекомендовано до друку:

Науково-методичною комісією ВНАУ

Протокол № 6 від 20. 02. 2018 р.

ЗМІСТ

Вступ	4
1 Історія садівництва (4 год.)	5
2 Історія овочівництва (2 год.)	12
3 Історія виноградарства (2 год.)	13
4 Тестові завдання	17
5. Література	

ВСТУП

До середини 70-х років промисловий сортимент яблуні у світі був відносно стабільний. Це пояснювалось різними чинниками але насамперед переважаючою тоді технологією, довгою ротацією сортозмін, відсутністю садивного матеріалу нових сортів тощо.

В. Л. Симиренко писав «Як показала історія плідівництва останнього століття, окремих сортів здебільшого відіграє значну виробничу роль в певному плідівницькому районі впродовж порівняно обмеженого періоду – від кількох десятиріч до ста років. Далі він поступається перед новим кращим сортом, що висувається; так безперервно іде й далі йтиме сортозміна».

Проте, потреби й вимоги ринку привели до необхідності інтенсифікації виробництва плодів у світі. В цих умовах сорт, як засіб виробництва, набуває все більшого значення. Раціональний добір сортів і скорочення їхньої чисельності стає одним з найважливіших чинників підвищення врожайності промислових насаджень якості продукції, рентабельності виробництва.

Для виявлення відповідності ґрунтово-кліматичних умов конкретних регіонів генетичному потенціалу сортів, що виявляється саме за взаємодії генотипу і середовища, та визначення найбільш економічно доцільних сортів для виробництва необхідне їхнє порівняльне вивчення.

Основоположником вітчизняного наукового сортознавства є Л.П. Симиренко, В.Л. Симиренко, В.В. Пашкевич. Вагомий внесок у справу вдосконалення сортименту яблуні в Україні внесли провідні селекціонери – С.Х. Дука, Л.М. Ро, М.М. Ніконенко, В.П. Копань, К.М. Копань, О.Г. Усов, О.Є. Берендей, А.О.Ляпіхова, В.Я. Чупринюк та ін., зусиллями яких в останніх Реєстрах сортів частка рекомендованих до використання в Україні сортів української селекції становить понад 60%.

Кліматичні умови України за наявністю тепла, вологи, тривалістю вегетаційного періоду значно різняться в певних регіонах. Удосконалення сортименту для конкретних регіонів шляхом порівняльного вивчення сортів, у тому числі інтродукованих, провели сортознавці В.М. Яропуд, К.Ф. Кандаурова, Р.О. Канашина, С.А. Смірнов, Т.Є. Кондратенко і багато інших. Формування сортиментів яблуні для конкретних садівничих регіонів відбувалося в кілька етапів і продовжується й донині.

Мета – вивчення видатних вчених у даній галузі. Ознайомлення із науковими розробками провідних вітчизняних і світових винаходів ведення інтенсивного садівництва. Вивчення походження сортів, закономірностей їх географічного поширення, а також райони, де сорт найбільшою мірою виявляє свої господарсько-корисні якості.

Завдання – вивчити стан і перспективи розвитку плідівництва; вивчити значення історії розвитку та сучасний стан галузей садівництва, овочівництва, виноградарства, розсадництва. Вивчити районування сортів на основі їх порайонного виробничо-біологічного вивчення. Вивчити поширення раціонального садівництва в Україні.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати: стан і перспективи розвитку плідівництва; значення історії розвитку та сучасний стан галузей садівництва, овочівництва, виноградарства, розсадництва.

вміти: використовувати набуті знання та навички застосовувати у своїй професійній діяльності.

Практична робота № 1-2

Тема: Історія садівництва та виноградарства (4 год.)

Основні відомості. Садівництво взагалі і України зокрема має багатомісячну історію. Численні археологічні пам'ятки показують, що культурні плодові дерева вирощували вже багато віків тому. Ще на стародавніх єгипетських пірамідах є зображення різних плодів і винограду. Найбільш древні описи їх, а також сортів різних плодових рослин виявлено в Ассирії та Вавілоні (приблизно 3 тис. років до нашої ери), Китаї (2 тис. років), Індії (1300) і Греції (300-400 років до н.е.). «Батько історії» давньогрецький мандрівник Геродот, описуючи у V ст. до нашої ери свою подорож до Скіфії, відмічав, що «тут люди обробляють землі і мають сади». Там же, в оповіданнях про меланів, які жили у верхів'ях Дону або північного Донця, великий історик пише: «Гелени ... хлібороби, вживають хліб, розводять сади».

Академік М.І. Вавілов [1] вважав, що географічними центрами походження культурних і дикорослих рослин є середземноморський, тропічний, східно- та південнозахідноазіатський.

На територію сучасної України плодові дерева завозили з побережжя Чорного моря, Північного Кавказу, Греції, Балканського півострова, Малої Азії в VI-II тисячолітті до н.е. В цей період у Південно-Східній Європі розселялися племена, котрі залишили нам пам'ятки культури, відомої під назвою трипільської, яку слід розглядати як таку, що передала нам свою духовність, основу, могутність і мудрість теперішньої нації [2].

За словами І. Іванченко [3], у Подніпров'ї відбувався процес творіння нового етносу на ґрунті етногенезу кількох великих і давніх народів, що жили в епоху трипільської культури, імперії скіфів-сколотів і в добу розселення слов'янських племен.

Ранньослов'янський та древньоруський періоди історії характеризуються розвитком землеробства, яке було вирішальним у формуванні суспільних відносин перших слов'ян (I ст. н.е.). В цей час на вказаних територіях досягається високий рівень культури землеробства з перелоговою системою, вирощується велика кількість сільськогосподарських культур, успішно розвиваються садівництво і городництво [4].

Як уже сказано, в кінці IX ст. на території від Карпат до Дону та від Середнього Подніпров'я до Ладозького озера, яку заселяли східнослов'янські племена, виникає Київська Русь – держава, що поступово стала однією з найрозвинутіших у тогочасній Європі [5]. Її географічне положення, родючі чорноземи, м'який клімат, споконвічність землеробського люду сприяли розвитку плідництва. Садівничі традиції й навички передавалися з покоління в покоління. Русичі, входячи до середземноморського культурного світу, маючи давні зв'язки з грецьким, римським та візантійським плідництвом, вели свою культуру у вирощуванні садів на основі місцевої селекції, в першу чергу в садах монастирських, княжих і багатих мешканців. Монастирі стали скарбницею традицій у вирощуванні багатьох плодових культур.

Літописи повідомляють, що Київ і його околиці від часу заснування цього міста були осередком вітчизняного садівництва [7]. Сади й виноградники висаджували переважно навколо монастирів. Але їх розводили і князі у своїх вотчинах та біля палаців. Як свідчать духовні та договірні грамоти, у князівських маєтках були садівники та городники.

Про розвиток плідництва в Київській Русі свідчать численні фрески того часу, заставки старовинних літописів та орнаменти заголовних літер, а також народні вишивки на жіночому вбранні, рушниках, настільниках тощо.

Переїжджаючи з Києва у тодішню Володимиро-Суздальську Русь, князь Юрій Долгорукий, а потім його син Андрій Боголюбський привезли з собою саджанці плодових рослин і досвідчених садівників, які заклали сади в Суздалі та Володимирі.

З появою на Україні, зокрема в Середньому Подніпров'ї та південному Побужжі, нової суспільної верстви – козацтва – відроджується національна ідея створення української державності (XV-XVI ст.). В цей період набуває подальшого розвитку

українське садівництво. Козацькі сади вирощуються на засадах народного плідництва, садівничого досвіду монастирів та європейських майстрів. У Запорізькій Січі закладаються сади, де були добре знані виноград, яблука, груші, вишні, сливи, терен, калина тощо [8].

Утопали в садах і гетьманські столиці: Суботів (1648-1654 - за Богдана Хмельницького), Батурін (1669-1678) – резиденція гетьманів Лівобережжя, в тому числі Івана Мазепи.

Територія Лівобережної України (Слобожанщина), яку заселяли переселенці, починаючи від давніх русичів XI-XIII ст. до українців XVIII ст., теж поступово перетворювалася у квітучі сади слобідок, монастирів тощо [9].

Вже у XV ст. українські садівники не тільки володіли передовою технікою плідництва, але й успішно розвивали її. Вони розробляли та застосовували сумісне садіння плодкових дерев з міжрядними овочевими культурами, в результаті земля давала подвійний доход. На Україні яблуню висаджували з відстанню між деревами в ряду 10-12 м. Інакше, як записано в одному документі того часу, «яблуні ростуть великі, високі, а різним овочам можуть помішати рости, бо буде густо гілок і під деревами ніщо не росте».

Незважаючи на численні війни, в тому числі визвольні, зазіхання на наші землі панської Польщі, експансію з боку царської Росії, на Україні продовжували вирощувати сади, а поневолений народ ще й створював для своїх гнобителів шедеври садово-паркової культури («Софіївка», «Олександрія», «Тростянець», Стрийський сад у Львові та багато інших).

Нагромаджені віками досвід і практичні знання в українському садівництві вперше були висвітлені в 1826 році садівником Києво-Печерської лаври Іваном Романовичем Мартосом, який описав способи закладання саду, вирощування плодкових саджанців із застосуванням окуліровки, заходи боротьби зі шкідниками.

В цілому українське плідництво до реформи 1861 р., тобто до скасування кріпацтва, носило споживчий характер і розвивалося, головним чином, у поміщицьких маєтках. У деяких із них сади займали по 12 – 25 і навіть по 60 десятин. У покріпачених же селян їх майже не було. Після вказаної реформи поміщики втратили можливість використовувати дармову робочу силу, тому плодівні насадження стали зазнавати спустошення або ліквідуватися. В окремих повітах їх площі зменшилися на 47-49 %. Лише окремі поміщики розуміли: у сприятливих умовах України, особливо на Поділлі, Київщині, Полтавщині і в Криму, ростуть і добре плодоносять майже всі плодівні породи.

Розвитку плідництва на Україні сприяло також затвердження в 1842 році міністром державного майна Росії графом Кисельовим «Положення про садові заклади Міністерства державного майна», відповідно до якого в 1844 р. почало свою діяльність Головне училище садівництва, створене при Ботанічному саду м. Одеси, котре в 1858 році було переведене в Умань і в 1903 р. перейменоване в Уманське середнє училище садівництва і землеробства (нині Уманський національний університет садівництва). Воно разом з заснованою в 1895 році Полтавською школою садівництва та городництва забезпечувало галузь висококваліфікованими спеціалістами.

На початку XIX ст. створюються промислові райони плідництва (Полтавський, Херсонський та ін.). Найбільшими з них були Крим і Поділля, про що переконливо свідчать дані щодо транспортування з цих регіонів свіжих плодів, горіхів і сухофруктів. Скажімо, наприкінці сторіччя, в 1894 р. з Криму в столицю Росії та за кордон було вивезено 1107 тис. пудів (17,7 тис. тонн) фруктів і 49,7 тис. пудів свіжих горіхів, у 1895 році з Подільської губернії – 17 тис. т сухофруктів, переважно чорносливу (79,7 тис. т у перерахунку на свіжі) [11]. Сумно визнавати, але це на 28,7 % більше вивозу всіма сільськогосподарськими підприємствами Вінницької та Хмельницької областей, разом взятими, в 1996-1999 рр.

З початком будівництва залізниць перевозити плоди стало легше і зручніше. Використовували корзини, бочки, дерев'яні ящики. Вишні, сливи, абрикоси, персики,

яблука і груші літніх сортів пакували у плоскодонні корзини місткістю 8-10 кг, а для яблук зимових сортів виготовляли з розрахунку на 16-22, а то й на 60 кг. Плоди перекладали сіном, зверху зашивали мішковиною.

В центральній Україні поширенню садівництва сприяли наукові праці, видані Уманським училищем: «Наблюдения на опытном поле Уманского среднего училища садоводства и земледелия за 1894-1904 гг.», «Краткий курс работ по устройству плодового сада», «Организационный план плодового хозяйства Уманского царицына сада» [221].

Значний вплив на плідівництво України та Російської імперії в цілому від кінця XVIII і до початку 20-х років минулого століть справила діяльність видатних вчених-садоводів А.Т. Болотова, М.В. Ритова, В.В. Пашкевича, М.І. Кічунова, Л.П. Симиренка, Р.І. Шредера, П.Г. Шитта та ін.

Заслуга М.І. Кічунова перед подільським садівництвом полягає в тому, що він першим відкрив широкому загалу Росії та світової громадськості край, надзвичайно придатний для галузі.

Біля витоків саме промислового плідівництва цього регіону стояв також А.К. Станкевич. Він, як і М.І. Кічунов, займав відповідальну посаду в Державному департаменті землеробства. Там були помічені його висока культура і кваліфікація і він у 1894 році був переведений спочатку на посаду завідуючого відділом інтенсивних культур у Криму, а пізніше на Поділля. Розвиток капіталізму в Росії, будівництво залізниць та організація перевезень ними сільськогосподарської продукції, як уже сказано, зробили на той час цей район одним із провідних центрів постачання великих міст яблуками та сухофруктами. Досить сказати, що останні, вивезені з Поділля в 1894-1895 роках, становили 70 % усієї їх кількості в Росії (28050 тонн). Щодо яблук, то як свідчить А.Б. Мерінг (журнал «Экономическая жизнь Подолки», 1915 р.), у свіжому вигляді вони вивозилися в Берлін, Варшаву, Лодзь, не кажучи вже про Москву та Петербург. Але, як виявилось згодом, за якістю і сортиментом вони значно поступалися перед кримськими. Мабуть, це й послужило причиною перевodu А.К. Станкевича в 1908 році на посаду старшого інспектора з плідівництва та городництва Подільського губземвідділу. На ній він і працював до 1923 р. За його участю був затверджений у 1911 році перший районований сортимент плодівних культур для вирощування у промислових садах регіону. Цей сортимент був настільки обґрунтованим, що майже повністю зберігався до 40-50-х років минулого століття.

Визначною подією для Поділля була перша губернська нарада з садівництва, організована А. К. Станкевичем у Вінниці 26-28 лютого 1914 р. Багато фахівців, які брали в ній участь, називали її першим з'їздом садівників.

Важливою справою А.К. Станкевича була організація 24 липня 1923 року в селі Ведмеже Вушко Подільської губернії (нині Вінницька область) державного плодорозсадника ім. Петровського з метою планомірного переходу споживчого плідівництва у промислове садівництво і його призначено завідуючим розсадником. У 50-х роках на базі цього підприємства було створено Подільську дослідну станцію садівництва.

Наслідки спостережень та вивчення сортів плодівних культур були узагальнені садоводом у праці «Что кому из нас сажать в своих садах?», виданій у Петербурзі в 1899 р. В ній описано 250 сортів яблуні, в т. ч. 35 - американських, 130 - груші, 103 - сливи, 33 - вишні та 15 - черешні. Цю роботу високо оцінив академік В.В. Пашкевич.

О.О. Шміт був дійсним членом Імператорського російського товариства плідівництва і брав активну участь у його роботі. Ряд його доповідей та пропозицій було опубліковано в журналі «Пловодство». Основні з них: «Физиология русской плодотромышленности и действительное положение нашей плодоторговли», «Торговое значение нормированной сортировки и упаковки плодов», «О плодотводе в Днестровских плавнях», «О мерах по поднятию плодотводства в нашем Отечестве» та інші.

Під час міжнародного з'їзду плодоводів у 1894 році О.О. Шміт був обраний головою п'ятого відділу, на якому розглядалось питання піднесення вітчизняного плодівництва. Він виступив з доповіддю про необхідність проведення у містах, на великих залізничних станціях, у садівничих районах щорічних виставок-ярмарок, які б принесли відчутну користь у виборі промислових сортиментів, вивченні попиту на них населення, а також ознайомленні з новими видами сортування та пакування плодів і відіграли б значну роль у суспільно-кооперативній організації збуту плодової продукції. В сучасному розумінні він виступав за створення сировинно-товарної плодової біржі.

Виняткове значення для розвитку українського наукового плодівництва в кінці ХІХ і на початку ХХ століть мали праці видатного вченого-садовода помолога Л.П. Симиренка, зокрема «Крымское промышленное садоводство» [11], «Генеральный каталог» [17]. Особливий вплив справили вони на вивчення клонових підщеп та сортів, розробку технологій вирощування плодових культур, економіку садівництва.

Розвитку галузі у Криму значною мірою сприяло відкриття в 1913 р. Салгірської (нині Кримської) дослідної станції садівництва. Значний вклад в її створення та розвиток внесли вчені В.В. Пашкевич [14], С.А. Мокржецький [15], В.А. Колесніков [16] та ін.

В результаті наукової та практичної діяльності вчених-садоводів у другій половині ХІХ ст. на Україні з'явилися перші товарні сади. Площа їх, за даними першого перепису (1887 р.), становила 216,1 тис. га, а в 1913 році збільшилася до 290 тис.

Значний відбиток на стані садівництва у 20-х роках ХХ сторіччя залишили події 1917 р., а також перша світова і громадянська війни. В окремих губерніях, особливо на Правобережній Україні, за 1917-1920 рр. влада мінялася декілька разів. За цей час було знищено майже всі плодові розсадники, занедбано та вирубано багато панських садів, які вважались «нетрудовими» і селяни ставились до них з такою ж ненавистю, що й до їх власників.

Із встановленням на Україні Радянської влади (1920 р.) було проведено націоналізацію поміщицьких садів і вони стали державними господарствами – радгоспами. Відбулась централізація виробництва плодів, садивного матеріалу, плодівництво було зконцентровано в окремих господарствах. Для керівництва ними та координації їх роботи було організовано центральне управління культрадгоспами. У губерніях і повітах діяли місцеві управи цієї організації. Але стан галузі від такої реорганізації не покращився. Про це свідчить опис насаджень у господарствах. В садах, які раніше мали високі врожаї, спостерігалася повна безгосподарність. Ніхто їх не доглядав. Плодові насадження заросли бур'янами, більшість дерев поламани. Селяни там випасали худобу.

Як і в інших сільськогосподарських галузях, ключовим питанням у плодівництві є сорт. Професор В.Л. Симиренко, син Л.П. Симиренка, наголошував: «Помилка в доборі сортів, що її одного разу зробили, закладаючи сад, назнаменує безприбутковість». Саме тому він уважно підходив до районування сортів і висловлював жаль, що таку важливу роботу виконують спорадично: «Виробку асортиментів проводили скоками, коли-не-коли до цієї праці вертались, робили невелику й несистематичну роботу й знову на довгий час її залишали». У зв'язку з підвищенням інтересу до промислового садівництва він приділяв велику увагу встановленню промислових асортиментів. Для цього в 1923 і 1924 рр. було утворено помологічні комісії при губземвідділах і головну помологічну комісію при Народному комісаріаті земельних справ УРСР і під їх керівництвом підготовлено губернські асортименти, які залишалися чинними до 1928 р. Всього до проектів породно-сортного районування було введено 945 сортів плодових культур, зокрема яблуні – 325, груші – 196, сливи – 136. Але вони не в повній мірі відповідали вимогам промислового плодівництва.

Характерною рисою плодівництва в 1921-1930 рр. було те, що в цей період сотні тисяч селян одержали земельні ділянки і стали на них вирощувати сади і ягідники. Але такі насадження через велику роздрібленість, низький рівень інтенсивності виробництва,

слабу організацію торгівлі недостатньо забезпечували виробництво товарної продукції, хоч і складали понад 80 % площ садів республіки.

Значним поштовхом розвитку садівництва стало заснування наприкінці 1925 року центральної всеукраїнської установи - садово-городньо-виноградної кооперації «Плодоспілка». Основне завдання її полягало в об'єднанні виробників садівничої, городницької та виноградарської продукції для організації її збуту, підтримки переробки, а також постачання населенню відповідного інвентаря. Свою роботу «Плодоспілка» розпочала за складних умов, які полягали, насамперед, у організації ефективного ринку. Майже в кожній господарській організації були свої агенти для заготівлі продукції плодівництва та інших сільськогосподарських культур, які конкурували між собою, а це ще більше дезорганізувало ринок. І все ж плодоспілка проводила велику роботу щодо експорту фруктів. Колективізація сільського господарства створила умови для концентрації площ садів і ягідників. Якщо в 1928 р. площа садів у колгоспах становила 21 тис. га, то в 1932 році вже 134,5, а в радгоспах збільшилася з 7 тис. га до 45,3 тис. га в 1930.

14 липня 1930 р. Президія ВАСГНІЛ під головуванням М.І. Вавілова за поданням В.Л. Симиренка прийняла рішення про заснування на Україні, як у садівничому центрі колишнього СРСР, Всесоюзного інституту плодівництва і ягідних культур. В листопаді того ж року його було перейменовано у Всесоюзний дослідний інститут плодового і ягідного господарства (нині Інститут садівництва НААН України). Президія ВАСГНІЛ затвердила положення про інститут, згідно з яким він оголошувався науково-дослідною установою, що входила до системи академії, з союзним масштабом діяльності. Було визначено наукову мережу інституту – 17 зональних дослідних станцій у найбільш сприятливих для розвитку садівництва природно-економічних зонах Радянського Союзу.

У зв'язку з тим, що в той період це був єдиний дослідний інститут з цієї галузі і що протягом функціонування його назва декілька разів мінялась, у подальшому ми будемо його називати просто Інститут садівництва (ІС).

Активну участь в організації інституту брали П.Г. Шитт та М.А. Пашкевич, а також співробітники Мліївської дослідної станції садівництва В.Л. Симиренко, Л.М. Ро, О.І. Борггард, М.А. Гроссгейм, В.П. Попов, К.П. Ланге, С.І. Кузьманов, О.Ф. Бліндерова, В.Л. П'ятакова та інші. Після створення Інституту садівництва обов'язки заступника директора з наукової роботи виконував професор Володимир Львович Симиренко, а директором був призначений Терентій Іванович Тильний, колишній директор Полтавського сільськогосподарського інституту.

Перед Великою Вітчизняною війною українські сади складали третину плодівних насаджень Радянського Союзу і не тільки за площами, але й за обсягом товарної продукції (35 % від загального обсягу в СРСР).

В цей період на Україні були започатковані широкі дослідження з селекції плодівних і ягідних культур. На початок 1941 р. був створений гібридний фонд, який налічував більше 500 тис. зразків, що стало основою для докорінного покращення сортименту. Зокрема, сортовипробування культур під керівництвом Б.Й. Шабловського, у широкому масштабі було розпочато колективом сортознавців теперішнього ІС НААН, на Мліївській та Мелітопольській станціях і на 29 сортоділянках у колгоспах і радгоспах.

На цьому етапі було проведено оцінку найважливіших господарських властивостей сортів яблуні, груші, сливи, вишні, черешні, абрикоса, персика та ягідних культур.

Сорти, виробничу оцінку яких виконав Б.Й. Шабловський на основі результатів експериментальних досліджень, були рекомендовані в районований сортимент УРСР [20, 21]. Вчені Інституту садівництва НААН та Уманського СГ інституту І.П. Черняєв, В.І. Лозовий, І.К. Дрич, С.Х. Дука, І.М. Ковтун, А.П. Родіонов, М.А. Зеленський та ін. [23, 24, 25, 26] розробили методи створення нових великоплідних високоврожайних сортів плодівних і ягідних культур, в тому числі яблуні та груші для північних районів ССРСР, проведення кореневих щеплень гібридів на менторах, дослідили вплив живлення на вихід

сіянців з ознаками культурних сортів, а також зимостійкість сортів залежно від ґрунтових умов.

Українські селекціонери заклали фундамент подальшого корінного покращення сортименту плодкових культур. Вони вивели і передали в державне сортопробування 128 нових перспективних форм, відібрали для первинного вивчення 418 нових гібридів, висадили на постійне місце в сад 77170 гібридних рослин різних плодкових порід. Вчені Інституту садівництва (м. Київ), Мліївської та Мелітопольської дослідних станцій передали виробництву 19 нових сортів: яблуні – Ренетне мліївське, Осіннє золоте, Зеленка дніпровська, Слава переможцям, Кальвіль мліївський, Мліївська красуня (селекціонери Ро Л.М., Цехмістренко П.Ю., Никоненко М.М.), Першотравневе (Дука С.Х.); груші – Бергамот мліївський (Ро Л.М., Шиденко І.Х.); черешні – Тавричанка і Мелітопольська рання (Оратовський М.Т.); абрикоса – Байрак (Родіонов А.П.); суниці – Київська рання (Дука С.Х.), Мліївка (Кобзар Г.Ф., Железнікова В.І.); малини – Зміна (Миколайчук І.А., Костіна В.Н.), Китаївська (Ковтун І.М.); агрусу – Рясний, Корсунь-Шевченківський (Кобзар Г.Ф., Костіна В.Н., Миколайчук І.О.).

В цей період співробітники інституту садівництва і його дослідних станцій спрямували особливу увагу на розробку основних технологій закладання великих площ плодкових насаджень.

На протязі 1930-1932 рр. за методикою П.Г. Шитта вчені названого інституту М.М. Трюнер, Т.І. Тильний, В.П. Попов, В.Л. Смирненко, П.К. Урсуленко, Д.Г. Виленський, М.Ю. Гуцин, М.П. Тарасенко, А.С. Артюх та інші провели комплексне економічне і ґрунтово-біологічне обстеження території на площі близько 300 тис. га в різних регіонах України та СРСР в цілому з метою виділення земельних масивів під сади і ягідники.

На базі таких обстежень на Україні були організовані великі спеціалізовані садівничі господарства – радгоспи “Білкі”, “Носківці”, “Шлях комунізму”, ім. Першого травня, “9-а Кримська кавдивізія” у Вінницькій, “Осламово”, “Комунар”, “Красний партизан” у Хмельницькій, “Хмельовик”, “Нова Олександрівка” у Київській, ім. Мічуріна, ім. Шевченка у Полтавській, “Глобівський”, “Люботинський” у Харківській, “Зелений гай”, “Веселі терени” у Дніпропетровській, “Кам’янка” у Запорізькій, “XVIII партз’їзд” у Сталінській (нині Донецька), “Велика Загорівка”, ім. Чапаєва в Чернігівській областях, ім. Чкалова, “Победа”, “Предгор’є” в Криму тощо.

Садівництво розвивалось динамічно, чому сприяли економічні умови. Країні необхідно було збільшити виробництво фруктів для внутрішніх потреб і на експорт.

В період Великої Вітчизняної війни і тимчасової фашистської окупації (1941-1945 рр.) і старі і молоді насадження дуже постраждали, а частину їх взагалі було знищено. За даними Головного управління землеробства та сівозмін Міністерства сільського господарства України в 1940 р. площа садів і ягідників становила 589,9 тис. га, а в 1945 році зменшилася до 480,3 тис. Зрідженість і пошкодження плодкових насаджень в середньому перевищила 30 %.

Крім господарських збитків, завданих війною, зазнала втрат і садівнича наука. На фронті загинули співробітники інституту садівництва М.П. Войтенко, М.І. Вітер, І.Л. Герун, С.І. Зданевич, І.К. Дрич, М.Г. Кононенко, О.Е. Мудриченко, О.П. Піхотенко, В.П. Роде, Я.М. Сулима, І.Г. Черниш, Б.Й. Шабловський, Г.С. Юхименко, Ф.К. Юрик та ін.

Важливе значення у вирішенні назрілих питань мала Постанова Уряду України від 12 квітня 1945 року «Розвиток садівництва в Українській РСР», де були розроблені конкретні заходи по відновленню та розвитку садівництва. Лютневий Пленум ЦК ВКП(б) (1947 р.) «Про заходи піднесення сільського господарства в післявоєнний період» намітив заходи з відбудови й дальшого розвитку галузі. У прийнятому тоді ж «Законі про п’ятирічний план відбудови і розвитку народного господарства УРСР на 1946-1950 роки» вказувалось: «Збільшити проти довоєнної площу садів, виноградників європейських сортів і ягідників. Широко організовувати закладання нових садів, ягідників і виноградників у колгоспах, радгоспах і на присадибних ділянках колгоспників і

селянських господарств. Відновити і розширити сітку плодорозсадників і поліпшити їх роботу, забезпечивши вирощування плодкових культур в усіх агролісомеліоративних розсадниках».

Починаючи з 1935 р., А.Ф. Марголін (Степове відділення Нікітського ботанічного саду) вивчав окремі типи клонових підщеп та проводив типізацію їх у маточних насадженнях України, Грузії та Молдавії. Одночасно було закладено як в інституті садівництва (Тарасенко М.П.), так і в його системі – на Кримській (Татарінов А.М.), Мелітопольській (Касьяненко О.І.) станціях та на Донецькому опорному пункті (Бережний П.С.) маточники клонових підщеп і розширено роботу по їх оцінці в полях розсадників і в садах різних зон [29, 41, 59, 62, 63].

Для створення насаджень яблуні рекомендувалися підщепи М.2, М.3, М.4, М.8, М.9, а для груші – айва А. Щодо схем садіння, то для яблуні на М.2, М.3, М.4 К.О. Вербовий та О.І. Касьяненко рекомендували 6 x 4 м, а для цієї ж культури на М.9 і для груші на айві А – 4 x 4 м. Сотні гектарів таких садів на клонових підщепах у першу чергу були створені в Криму, Вінницькій, Донецькій та Херсонській областях. За врожайністю вони значно перевищували насадження на насінневих підщепах [29, 41, 59, 61]. В зиму 1955-1956 років сади на карликових підщепах сильно постраждали від морозів. У зв'язку з цим вчені-садоводи визначили загальні особливості при створенні слаборослих насаджень.

Одним із напрямків досліджень у садівництві в 70-80 рр. ХХ ст. було інтенсивне застосування клонових підщеп, особливо яблуні та груші, в різних регіонах України. До речі, на сьогоднішній день це стало характерною особливістю європейського і світового садівництва. Зокрема, в насадженнях яблуні у країнах Європи ці підщепи використовуються на більшості площ (80 – 90 %). Такі сади характеризуються зменшенням розмірів дерев, більш раннім вступом їх у плодоношення, значно вищою якістю плодів і врожайністю з одиниці площі. У тодішніх УкрНДІ садівництва (Тарасенко М.П., Бурковський В.В., Кондратенко П.В., Омельченко І.К., Дрозденко Р.П. та ін.), зрошуваного садівництва (Сенін В.І., Василенко Р.К.), в Інституті садівництва Лісостепу України (Гулько І.П.), на Донецькій (Бережний П.С., Гуляєв А.Г., Чигрин Н.Ф.) (нині Артемівська дослідна станція розсадництва), Краснокутській (Дядченко О.К.), Кримській (Татарінов А.М., Танкевич В.В.), Подільській (Білик А.М.), Придністровській (Іолтуховський К.М.) Львівській (Коваль А.Т.) дослідних станціях були висаджені основні типи вказаних підщеп, проведено їх систематику та оцінку в маточниках і полях розсадника. Мета полягала в удосконаленні вирощування сортів на клонових підщепах.

Завдання. 1. Проаналізувавши основні відомості заповнити таблицю з визначними датами та подіями.

Таблиця 1

Історія садівництва

№	Період	Роки	Визначні події
1	Стародавній світ	V ст. до не	
2			
3			

Питання до самоконтролю:

1. Особливості розвитку садівництва у Стародавньому Світі.
2. Особливості розвитку садівництва у XI-XIII ст.
3. Особливості розвитку садівництва у XI-XIII ст.
4. Особливості розвитку садівництва у XV- XVIII ст.
5. Особливості розвитку садівництва в Першій Світовій Війні.
6. Особливості розвитку садівництва під час ВВВ.

Практична робота № 3 Тема: Історія овочівництва (2 год.)

Основні відомості. Овочеві рослини були серед перших родоначальників культурної флори. Більшість овочевих рослин було введено в культуру в осередках древніх цивілізацій. У середні століття і пізніше асортимент овочевих рослин поповнився незначно.

Необхідність гарантування продовольчої безпеки України вимагає підтримання відповідного рівня продовольчого самозабезпечення, що передбачає використання державної підтримки вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції та вживання заходів контролю імпортової продукції з метою захисту власних виробників від іноземної конкуренції. На даний час Україні вдається балансувати на межі забезпечення населення продуктами харчування, не зважаючи на неефективне сільськогосподарське виробництво, відсутність фактичної державної його підтримки.

У таких умовах стає необхідним визначення пріоритетних напрямів розвитку, визначення ключових секторів сільського господарства для конкретних регіонів України, стимулювання їх розвитку.

Вагомий внесок у теорію і практику гарантування продовольчої безпеки України внесли такі фахівці, як: В.Я. Месель-Веселяк, С.М. Кваша, П.Т. Саблук, О.С. Юрчишин, В.В. Писаренко, О.В. Ульяновченко, К.П. Голікова, В.Є. Крупін та ін.

Овочівництво – галузь рослинництва, що займається вирощуванням овочевих і баштанних культур для безперервного забезпечення потреб населення і переробної промисловості у свіжій продукції. Становлення овочевого ринку – стародавньої та життєво важливої галузі сільського господарства – відбувалося ще за часів осілого землеробства, коли овочеві рослини стали виробляти в басейні Середземного моря, в Середній та Південній Азії. Багато тисячоліть в умовах зрошеного землеробства в районі Ашгабата разом з рисом та бавовником вирощували й овочі. У літературних джерелах третього – другого тисячоліття до нашої ери згадується про вирощування овочевих рослин Китаї, Єгипті та Європейській рівнині. Осіле населення Стародавньої Русі овочівництвом почало займатися понад п'ятнадцять століть тому. На розвиток сучасного овочівництва мали вплив історичні періоди:

I. Період примітивного землеробства (II–IV ст. до н.е.).

На території України цей період розпочався ще у кам'яному віці, коли слов'янські племена збирали овочеві рослини з найбільшими плодами й насінням, кращими смаковими якостями та аномальними ознаками з корисними відхиленнями. А вже в період Трипільської культури – від збирання перейшли до вирощування окремих овочевих культур.

II. Період феодальних відносин.

У період утворення Київської Русі вздовж притоків Дніпра та дніпровських заплав розпочало розвиватися городництво, де більш за все вирощували коренеплоди та цибулю. Проте, як галузь – овочівництво ще не існувало і розвивалося дуже повільно. У X – XII ст. овочівництвом займалися переважно монастирі, у XIV–XV ст. овочі почали вирощувати вже в маєтках феодалів. У XIV–XVIII ст. почалося зародження парникового господарства.

III. Період капіталістичних відносин (середина XIX ст.).

У цей час інтенсивно зростають площі під овочевими культурами, особливо навколо густонаселених міст України – Києва, Харкова, Запоріжжя, Донецька, Луганська. Овочівництво все частіше набуває товарних рис і починає приносити прибуток. Розширюється і видовий склад овочевих (на той час прибуткових) культур, з'являються такі культури: картопля, томат; використовують традиційні: огірок, гарбуз та ін. Розвивається овочівництво закритого ґрунту. На початку XX ст. під Києвом у селах Куренівка та Пригорне нараховували вже 60 тис. парникових рам – в основному котловинного типу на біологічному обігріві (кінський гній); поширилися також

односхилові та двосхилові теплиці, у яких, крім розсади, огірка і зелених культур, вирощували перець, баклажани, ранню і цвітну капусту. Прокладення залізних доріг змінило життя, надавш величезний поштовх до розвитку нового комерційного торгового городництва, забезпечуючи потреби населення. Біля ґрунтових та залізних доріг, станцій та причалів, крупних промислових та адміністративних центрів склалися зони товарного овочівництва. Далі, з розвитком промислового капіталізму, зростанням індустріальних центрів, залізниць, ліквідацією кріпосництва, широко розвивалося приміське промислове овочівництво, яке було зосереджене у руках сільської буржуазії. Культура льону все частіше заміщується культурою коренеплодів, овочів та іншими. За приблизними розрахунками, на ринки України надходило щорічно 3 млн. пудів овочів та зелені, що давало змогу виробляти 35 і споживати їх менше 30 кг на 1 людину. Товарне овочівництво складало близько 15% площі посівів овочевих рослин й знаходилося у власності куркулів та заможних городників.

IV. Період радянського овочівництва.

Разом із колективізацією розпочалося утворення великих спеціалізованих овочевих господарств. Так, на півдні України, зокрема на Херсонщині, на початку 1930-х років було створено радгосп «Овочевий», елітно-насінницьке господарство «Приозерне», сільськогосподарська колонія, введено в експлуатацію 9 тис. га зрошуваних земель, побудовано переробний комплекс – консервний завод, завод склотари, переробні цехи. До 1940 р. площа під овочевими культурами збільшилася до 350 тис. га, а валовий збір овочів сягав 1,5 млн. т.

У післявоєнний період (1946–1950 рр.) площі під овочевими становили 375–404 тис. га, валові збори – 2,23,1 млн. т. У 1990 році посівні площі становили 456 тис. га. Але валові збори зросли до 6,4 млн. т, за рахунок підвищення врожайності до 12 т/га.

При цьому суспільний сектор забезпечував виробництво 75% валових зборів овочів. Зростання врожайності було тісно пов'язане з ростом площ зрошуваних земель.

Найпотужнішими господарствами з виробництва овочевої продукції були такі: «Городній велетень» Херсонської обл., радгосп «Берестовий» Донецької обл., а з господарств, що займалися закритим вирощуванням овочів у закритому ґрунті – «Київська овочева фабрика» та «Броварський тепличний комбінат» Київської області.

V. На сучасному етапі функціонування овочівництва країни не можливе без розробки інноваційно-інвестиційної моделі його розвитку. Така модель розроблена і запропонована до використання колективом вчених Інституту овочівництва і баштанництва НААН України. Ця модель охоплює враховує особливості розвитку овочівництва в країні, рівень його сучасного стану та нинішні прогресивні світові тенденції, які характерні для науково-технічного прогресу в овочевій галузі.

У моделі всебічно і ґрунтовно розглядаються основні напрями розвитку овочівництва України на сучасному етапі.

Модель включає в себе інноваційну та інвестиційну частини.

Інноваційна частина охоплює чотири блоки:

- генетичні джерела;
- селекція і насінництво;
- науково обґрунтована система використання землі;
- сучасні технології виробництва
- овочевої продукції

Таблиця 2

Історія овочівництва

№	Період	Роки	Визначні події
1	Стародавній світ	V ст. до не	
2			
3			

Питання до самоконтролю:

1. Особливості розвитку овочівництва у Стародавньому Світі.
2. Особливості розвитку овочівництва у XI-XIII ст.
3. Особливості розвитку овочівництва у XI-XIII ст.
4. Особливості розвитку овочівництва у XV- XVIII ст.
5. Особливості розвитку овочівництва в Першій Світовій Війні.
6. Особливості розвитку овочівництва під час ВВВ.

Практична робота № 4**Тема: Історія виноградарства**

Основні відомості. Виноградарство - галузь рослинництва, яка займається вирощуванням винограду для споживання свіжих ягід і забезпечення харчової промисловості сировиною.

Як галузь науки виноградарство вивчає біологічні особливості виноградної рослини, її відношення до навколишнього середовища та розробляє способи спрямованого управління ростом і розвитком винограду для одержання високих урожаїв необхідної якості.

Поживна цінність та смакові якості винограду насамперед зумовлюються вмістом цукру в ягодах, якого нагромаджується від 12 до 30% залежно від сорту та умов вирощування. Цукри винограду складаються в основному з найбільш легкозасвоюваних - глюкози та фруктози. За енергетичною цінністю 1 кг винограду при цукристості 18-28% становить 750-800 ккал, тобто забезпечує 25-30% добової потреби людини в енергії. Поживна якість 1 кг винограду вища, ніж 1 л молока або 1 кг картоплі, яблук, груш чи персиків.

Крім цукру, у ягодах винограду багато міститься органічних кислот (винної, яблучної, лимонної, бурштинної, щавлевої, саліцилової та ін.), що дає можливість використовувати його як дієтичний продукт. Органічні кислоти поліпшують апетит та травлення їжі, запобігають утворенню каменів у нирках.

Виноград містить необхідні для організму людини вітаміни групи В (тіамін), В₁ (аневрин), В₂ (рибофлавін), В₆ (піридоксин), В₇ (біотин), С (аскорбінова кислота) та інші, а також солі, які містять макроелементи (кальцій, калій, фосфор, натрій, магній, сірка, залізо), та понад 20 мікроелементів, що відіграють важливу роль в організмі людини. Важливі також інші біологічно активні речовини: ферменти, амінокислоти, фітонциди, ароматичні, дубильні, фенольні.

Пектинові речовини, що в значній кількості містяться у шкірочці сортів із забарвленими ягодами, зв'язують у нерозчинні солі радіоактивні метали, які виводяться з організму.

СВІТОВА ІСТОРІЯ ВИНОГРАДАРСТВА

Виноград, поряд з фініковою пальмою, оливою, фіговим деревом, пшеницею і ячменем, відноситься до найдавніших культур, які обробляє людина. Можливо, ще первісні люди, які займалися збиранням, посадили його біля своїх осель. Безліч стародавніх артефактів містять малюнки та згадки про цю культуру. Наука вважає, що вперше виноград був введений в культуру в Азії, на території сучасних Ірану, Афганістану. При археологічних розкопках вчені знаходили насіння винограду серед стародавньої начиння. Такі знахідки говорять про те, що приблизно 4-6 тисяч років тому ця культура вже вирощувалась і в Середній Азії і в Месопотамії.

У стародавньому Єгипті виноградники культивували в різних формуваннях, виготовляли родзинки і різні вина. Відомі єгипетські ієрогліфи позначали лозу, родзинки, вино і грона. Існують малюнки давилень, судин, лози і навіть монети із зображенням винограду. Відома і стародавня культура винограду в Палестині. У найдавніших книгах, таких як Старий Заповіт, є безліч підтверджень.

Найбільшого розквіту виноградарство досягло у народів Стародавньої Греції і Римської імперії. Характерним для тих часів було поширення сортів винограду з високим накопиченням цукрів в ягодах, створених багатовіковою селекцією, а також витриманих старих вин. Яскрава характеристика давньогрецького виноградарства і виноробства дана поетом Гомером в «Іліаді» і «Одіссей».

Грецькі колоністи, фінікійські мореплавці і римські завойовники розповсюдили культуру винограду і способи його переробки в країни Європи, Близького Сходу і Північної Африки, де для цього були сприятливі ґрунтово-кліматичні умови. Виноградарсько-виноробні зв'язки існували у грецьких міст-колоній з населеними пунктами на узбережжі Кримського півострова, в межиріччях Дніпра, Південного Бугу, Дністра, Дунаю, Прута, включаючи і територію сьогоденної Молдавії

Культура винограду і виноробство набули широкого поширення в період раннього і пізнього середньовіччя в країнах Європейського континенту, особливо у Франції, Італії, Іспанії, Португалії, Угорщини, - всюди, де дозволяли кліматичні умови. Уже в середні століття визначилися видатні райони європейського виноробства, що славляться і понині: Бургундія, Шампань, Бордо

Також найдавніші райони виноградарства розташовані в Араратській долині Вірменії, в долинах і на узбережжі Чорного моря в Грузії, в окремих районах Азербайджану (Шемаха, Кюрдамір, Араке), в південній частині України і майже на всій території Молдавії. З часів Петра I успішно розвивається виноградарство і виноробство в низинах Дону і в південній частині Дагестану (Дербент, Кизляр), а починаючи з 1774 року (з переселення донських козаків) - на Кубані і в середній течії р. Куми на Північному Кавказі

Протягом тривалого історичного періоду, що охоплює не менше чотирьох тисячоліть, виноградарство переживало періоди розквіту і занепаду. Загибель культури винограду і вина відбувалася під час великих навал диких народів - варварів і вандалів, монголів і кочових язичницьких племен, в період воєн, важкого ярма Османської імперії, - словом, у всіх випадках, коли руйнувалися підвалини людської культури, руйнувалися пам'ятники старовини, спалювалися твори мистецтва, гинули цивілізації.

У сучасному світі виробництво свіжого винограду, продуктів його переробки та вин зростає з року в рік. Сучасні технології і наука дозволяють отримувати чудову за якістю продукцію, попит на яку стабільний. Але найсмачніший виноград все ж той, який вирощений своїми руками, з турботою і вдячністю до цього «дару Богів» ...

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ВИНОГРАДАРСТВА В УКРАЇНІ

На території України - в Криму, районах північного та північно-західного Причорномор'я виноградарство і виноробство були дуже поширені в У-УПІ ст. до нашої ери, коли там появилися грецькі колонії Херсонес (біля Севастополя), Пантікапей, Тиритака, Мирмекій (Керченський півострів), Ольвія (біля с. Парутино Миколаївської обл.), Тіра (біля м. Білгород-Дністровський Одеської обл.) та ін.

Після завоювання римлянами Криму та північного Причорномор'я виноградарство і виноробство занепали. Тільки в XIII-XIV ст. у колишніх грецьких колоніях виноградарство та виноробство були відновлені італійськими колоністами з Генуї. Проте падіння Візантії, а пізніше (XVII ст.) завоювання турками генуезьких колоній надовго загальмували розвиток виноградарства і, особливо, виноробства (воно заборонено Кораном) у Криму та на півдні України.

Наприкінці XVIII ст. після приєднання Криму до Росії (1783 р.) та звільнення від турецького ярма земель північного Причорномор'я починається новий етап розвитку виноградно-виноробної галузі. Із заснуванням міста Одеси почало зароджуватися виноградарство одеського регіону та всієї Таврійської губернії. У перші десятиріччя XIX ст. створюються виноградні розсадники на Південному березі Криму, які відіграли важливу роль у розвитку виноградарства в Україні. В цей час площі виноградників досягли 8,5 тис. га.

Добре почало розвиватися виноградарство і виноробство після призначення генерал-губернатором Новоросійського краю князя М. С. Воронцова. За його ініціативою безкоштовно роздавалися вільні землі та виноградні чубуки для закладання виноградників. Він домігся від уряду відміни акцизного збору на вино та впорядкування податкової системи, що значно активізувало торгівлю вином і розвиток виноробної галузі. З ім'ям князя М. С. Воронцова пов'язано створення першокласних виноградників на Південному березі Криму та унікального району виноробства. Він був одним з ініціаторів організації біля м. Ялти Никитського ботанічного саду. В 1828 р. тут організовано виноградно-виробниче учбове та дослідно-показове господарство „Магарач” (нині Інститут винограду і вина „Магарач” УААН), яке значно вплинуло на поширення кращих сортів винограду та створення вітчизняних марок вин.

Значну роль у розвитку виноградарства і виноробства в задністровських районах Одещини відіграло показове виноградно-виноробне господарство, яке було створено в тридцятих роках XIX ст. общиною виноробів із французької Швейцарії у с. Шабо. Наприкінці 80-х років XIX ст. колоністи із Шабо були піонерами в освоєнні під виноградники Нижньодніпровського піщаного масиву.

Видатний учений-виноградар Василь Єгорович Таїров з 1892 р. почав видавати щомісячний журнал „Вестник виноделия”, на сторінках якого висвітлювалися наукові основи ведення виноградарства і виноробства. В 1905 р. у м. Одеса на суспільних засадах В. Є. Таїров відкриває „Виноробну станцію російських виноградарів і виноробів” - першу в Росії та Україні науково-дослідну установу з виноградарства та виноробства (нині Інститут виноградарства і виноробства ім. В. Є. Таїрова УААН). Станція відіграла важливу роль у впровадженні прищепної культури європейських сортів винограду на філоксеростійких підщепах та поліпшенні якісного стану виноградарства і виноробства України.

На початку XX ст. виноградарство України зазнало великої кризи, пов'язаної з поширенням філоксери та розрухою, викликаною першою світовою і громадянськими війнами. За короткий час площі виноградників скоротилися в 4,2 рази. Якщо в 1913 р. площа їх становила 53,9 тис. га, то в 1919 р. залишилося 12,8 тис. га. У 20-і роки почалося відновлення площ виноградників. Але нові виноградники закладали, головним чином, низькоякісними саджанцями гібридів – прямих утворювачів.

Під час Великої Вітчизняної війни знову загинули значні площі виноградників, які вдалося відновити лише через 10 років. Найбільші темпи закладання виноградників (у середньому 54,4 тис. га щорічно) спостерігалися у 1956-1960 рр. За цей час загальна їх площа досягла майже 350 тис. га. Однак нерідко виноградники закладали низькоякісним садивним матеріалом з порушенням вимог агротехніки, що призвело до загибелі насаджень на значних площах. Великої шкоди кореневласним насадженням завдала філоксера. Дещо стабілізувалися площі та валовий збір винограду на початку 80-х років, проте непродумані рішення по боротьбі з пияцтвом і алкоголізмом (1985 р.) та невирішення ряду важливих питань у зв'язку із запровадженням у народному господарстві ринкових відносин, призвели до кризового стану виноградарства і виноробства. За 1985-1995 рр. площа насаджень скоротилася ще на 100 тис. га і на початок 1996 р. становила 155 тис. га, з них 138 тис. га – у колективних і державних господарствах, 16,6-на присадибних і дачних ділянках, 0,4 тис. га-у фермерських господарствах. Крім того, майже припинилося оновлення виноградників, різко зменшилося виробництво саджанців винограду, вина, погіршилася якість виноградно-виноробної продукції. Рівень споживання винограду і вина в 1995 р. становив відповідно 0,1 кг та 1,7 л на душу населення.

З метою стабілізації і нарощування обсягів виробництва та постачання населенню винограду і винопродукції, підвищення їх якості урядом України затверджена концепція та основні напрями державної підтримки розвитку виноградарства і виноробства. Передбачено площі виноградників довести до 200 тис. га, а валовий збір винограду –до

1042 тис. т. Для виконання цього завдання планується щорічно закладати 7,4 тис. га нових виноградників.

Таблиця 3

Історія виноградарства

№	Період	Роки	Визначні події
1	Стародавній світ	V ст. до не	
2			
3			

Питання до самоконтролю:

1. Особливості розвитку виноградарства у Стародавньому Світі.
2. Особливості розвитку виноградарства у XI-XIII ст.
3. Особливості розвитку виноградарства у XI-XIII ст.
4. Особливості розвитку виноградарства у XV- XVIII ст.
5. Особливості розвитку виноградарства в Першій Світовій Війні.
6. Особливості розвитку виноградарства під час ВВВ.

Тестові завдання

1. Літописи повідомляють, що осередком вітчизняного садівництва були...
 - а) Київ і його околиці
 - б) побережжя Чорного моря
 - в) Лісостеп Правобережний
 - г) Степ
2. Про розвиток плідництва в Київській Русі свідчать ...
 - а) фрески того часу, заставки старовинних літописів та орнаменти заголовних літер
 - б) народні вишивки на жіночому вбранні
 - в) рушниках, настільниках
 - г) всі відповіді вірні
3. У Запорізькій Січі закладаються сади, де були добре знані ...
 - а) виноград, яблука
 - б) груші, вишні, сливи
 - в) терен, калина
 - г) всі відповіді вірні
4. На Україні у XV ст. яблуню висаджували з відстанню між деревами в ряду...
 - а) 10-12 м.
 - б) 2-3 м.
 - в) 20-30 м.
 - г) 1-2м.
5. Хто у 1826 році описав способи закладання саду??
 - а) І. М. Сімашкович
 - б) садівник Києво-Печерської лаври Іван Романович Мартос
 - в) граф Кисельов
 - г) М.І. Кічунов
6. Значний вплив на плідництво України від кінця XVIII і до початку 20-х років минулого століть справила діяльність видатних вчених-садівників...
 - а) А.Т. Болотова, М.В. Ритова
 - б) В.В. Пашкевича, М.І. Кічунова, Л.П. Смиренка,
 - в) Р.І. Шредера, П.Г. Шитта.
 - г) всі відповіді вірні
7. Ким організована перша губернська нарада з садівництва у Вінниці 26-28 лютого 1914 р.
 - а) А. К. Станкевичем
 - б) І. М. Сімашковичем
 - в) садівником Києво-Печерської лаври Іваном Романовичем Мартосом
 - г) М.І. Кічуновим
8. В 1945-1950 рр. при розробці конструкції саду застосовували
 - а) квадратну схему розміщення та округлу форму крони
 - б) глибоку плантажну оранку
 - в) внесення органічних і мінеральних добрив
 - г) вапнування на кислих ґрунтах
9. Після ВВВ для створення насаджень яблуні рекомендувалися підщепи
 - а) М.2, М.3,
 - б) М.4, М.8

- в) М.9
 г) всі відповіді вірні
10. В інституті садівництва встановив характер росту коренів дерев різних плодкових культур в різні сезони в залежності від умов ґрунтового середовища...
- а) М.Ю. Гущин
 б) І.К. Дрич,
 в) М.О. Соловйова
 г) К.О. Вербовий
11. Яку частку перед ВВВ українські сади складали плодкових насаджень у СРСР?
- а) 35 % від загального обсягу в СРСР
 б) 7 % від загального обсягу в СРСР
 в) 55 % від загального обсягу в СРСР
 г) 70 % від загального обсягу в СРСР
12. Питання запилення плодкових висвітлено в працях...
- а) Б.Й. Шабловського
 б) Л.І. Ро,
 в) М.Т. Оратовського
 г) всі відповіді вірні
13. Науково обґрунтований метод штучного зрошення плодкових і ягідних культур розпочав у 1930 р...
- а) В.В. Пашкевича
 б) В.П. Попов
 в) М.І. Кічунов
 г) Л.П. Симиренко
14. В інституті садівництва дослідження проводили такі визначні вчені зі світовим ім'ям, як ...
- а) Б.Й. Шабловський, М.А. Зеленський, А.П. Родіонов, М.П. Тарасенко
 б) С. Х. Дука, І.Л. Герун, В.П. Попов, М.Ю. Гущин, В.С. Лаврійчук
 в) І.П. Коломієць, І.К. Дрич, М.О. Соловйова, К.О. Вербовий
 г) всі відповіді вірні
15. Ким вперше розроблено сортимент, співвідношення та розміщення порід і найбільш цінних високоврожайних морозо- та посухостійких сортів з урахуванням екологічних економічних демографічних технологічних та інших факторів?
- а) М.Ю. Гущин та Є.Ф. Дем'янець
 б) Б.Й. Шабловський та М.А. Зеленський
 в) А.П. Родіонов та М.П. Тарасенко
 г) всі відповіді вірні
16. Хто написав слова: *«Любіть Україну у сні й наяву, Вишневу свою Україну»*.
- а) Т. Г. Шевченко
 б) В.М.Сосюра
 в) Л. Українка
 г) К. Карий
17. «Батько історії» давньогрецький мандрівник, описуючи у V ст. до нашої ери свою подорож до Скіфії, відмічав, що «тут люди обробляють землі і мають сади».
- а) Аполлон
 б) Ахіллес

- в) Геродот
г) Гелен
18. Академік М.І. Вавілов вважав, що географічними центрами походження культурних і дикорослих рослин є ...
а) середземноморський
б) тропічний
в) східно- та південнозахідноазіатський
г) всі відповіді вірні
19. На територію сучасної України в VI-II тисячолітті до н.е. плодове дерева завозили з...
а) побережжя Чорного моря
б) Північного Кавказу, Греції,
в) Балканського півострова, Малої Азії
г) всі відповіді вірні
20. Ранньослов'янський та древньоруський періоди історії характеризуються розвитком ...
а) землеробства
б) рослинництва
в) ґрунтознавства
г) лісівництва
21. Скільки вирощували сортів яблуні станом на 1952 рік на Україні?
а) 1500
б) 300
в) 700
г) 50
22. Які сорти черешні селекції Мелітопольської дослідної станції Вам відомі?: а)
Скороспелка, Дніпровка, Червнева, Присадибна
б) Десертна мліївська, Осіння мліївська, Бергамот мліївський
в) Київський ранній, Одеський, Новоукраїнський
г) всі відповіді вірні
23. В якому році, в селі Осламово Новоушицького повіту, граф О.О. Шміт організує своє плодівничо-розсадницьке господарство?
а) 1290 р.
б) 2000 р.
в) 1678 р.
г) 1880 р.
24. Розвитку галузі у Криму значною мірою сприяло відкриття в 1913 р. ...
а) Салгирської дослідної станції садівництва
б) «Крымское промышленное садоводство»
в) Мліївську садово-городню дослідну станцію
г) Уманський національний університет садівництва
25. Хто автор слів : «Помилка в доборі сортів, що її одного разу зробили, закладаючи сад, назнаменовує безприбутковість»?
а) Професор В.Л. Симеренко
б) І. М. Сімашкович
в) граф Кисельов
г) М.І. Кічунов

- 26 Значним поштовхом розвитку садівництва стало заснування наприкінці 1925 року центральної всеукраїнської установи –
- а) «Крымское промышленное садоводство»
 - б) Мліївської садово-городньої дослідної станції
 - в) Уманський національний університет садівництва
 - г) садово-городньо-виноградної кооперації «Плодоспілка»
27. В 1925 році виробництво валової продукції галузі на одну душу населення складало ...
- а) 88 кг
 - б) 13 кг
 - в) 22,4 кг
 - г) 66,8 кг
28. Яку висоту штамба дерева рекомендував В.В.Пашкевич?
- а) 2 м
 - б) 5 м
 - в) 1 м
 - г) 0,5 м
29. 14 липня 1930 р. Президія ВАСГНІЛ під головуванням М.І. Вавілова за поданням В.Л. Симиренка прийняла рішення про заснування на Україні....
- а) Всесоюзного інституту плодівництва і ягідних культур
 - б) Мліївської садово-городньої дослідної станції
 - в) Уманського національного університету садівництва
 - г) садово-городньо-виноградної кооперації «Плодоспілка»
30. Коли в м Козлові (нині Мічурінськ, Росія) було створено Інститут північного плодово-ягідного господарства?
- а) У травні 1931 р.
 - б) У березні 1456 р.
 - в) У лютому 1890 р.
 - г) У червні 1709 р.

Література

Базова

1. Завгородняя В.Г., Березенко Н.П. Подбор опылителей для районированных и перспективных сортов вишни в северной Лесостепи Украины // Весн. с.х-. науки, 1985. – №8. – с. 54-55.
2. Карпенчук Г.К. Частное плодоводство. – К.: Высшая шк., 1984. – 295 с.
3. Инструкция по апробации маточных насаждений и посадочного материала плодовых и ягодных культур. – к.: Урожай, 1985. – 95 с.
4. Огольцова Т.П., Потапова И.В. Апробация маточных плантаций и посадочного материала ягодных культур. – М.:Агропромиздат, 1986. – 72 с.
5. Помология: в 5 томах (Под общ. ред. М.В.Андреенко). – К.: Урожай, 1997. – 280 с.
6. Программа и методика сортоизучения плодовых, ягодных и орехоплодных культур (Под ред. Е.Н.Седова). – Орел: Изд. ВНИИСПК, 1999. – 608 с.
7. Семакин В.П., Осипова З.Ф. Определитель сортов яблони в саду и в маточнике. – Тула: Приокское кн. изд., 1967. – 128 с.
8. Марковський В.С. Суниця садова. – К.: Дім, сад, город, 2002. – 59 с.

9. Марковський В.С. Малина. – К.: Дім, сад, город, 2003. – 44 с.
10. Марковський В.С. Смородина і порічка. – К.: Дім, сад, город, 2005. – 68 с.
11. Марковський В.С. Аґрус. – К.: Дім, сад, город, 2004. – 46 с.
12. Смирєнко В.Л. Часткове сортознавство. – К.: Урожай, 1998.
13. Кондратенко П.В., Надточій І.П., Калина, малина, ожина та обліпіха. – К. Преса України, 2002 . – 80 с.
14. Ягідні культури. – К.: Урожай, 1986. – 316 с.
15. Кондратенко Т.Є. Практикум з помології. – К.: Вища школа, 2000. – 152 с.

Допоміжна

1. Виробнича енциклопедія садівництва. – К.: Урожай, 1969. – 459 с.
2. Исаева Е.В. Атлас болезней плодовых и ягодных культур. – К.: урожай, 1971. – 160 с.
3. Довідник садівника: Пер. з рос. /В.В.Климченко, В.К.Заєць, А.О.Романов, В.С.Марковський та ін., За ред. В.К.Зайця, А.О.Романова. – К.: Либідь, 1994. – 320 с.
4. Довідник по захисту садів від шкідників і хвороб /За ред. О.С. Матвієвського. – К.: Урожай, 1990. – С. 111-126.